

Wstęp do Językoznawstwa

Prof. Nicole Nau
UAM, IJ, Językoznawstwo Komputerowe

Czternaste zajęcie

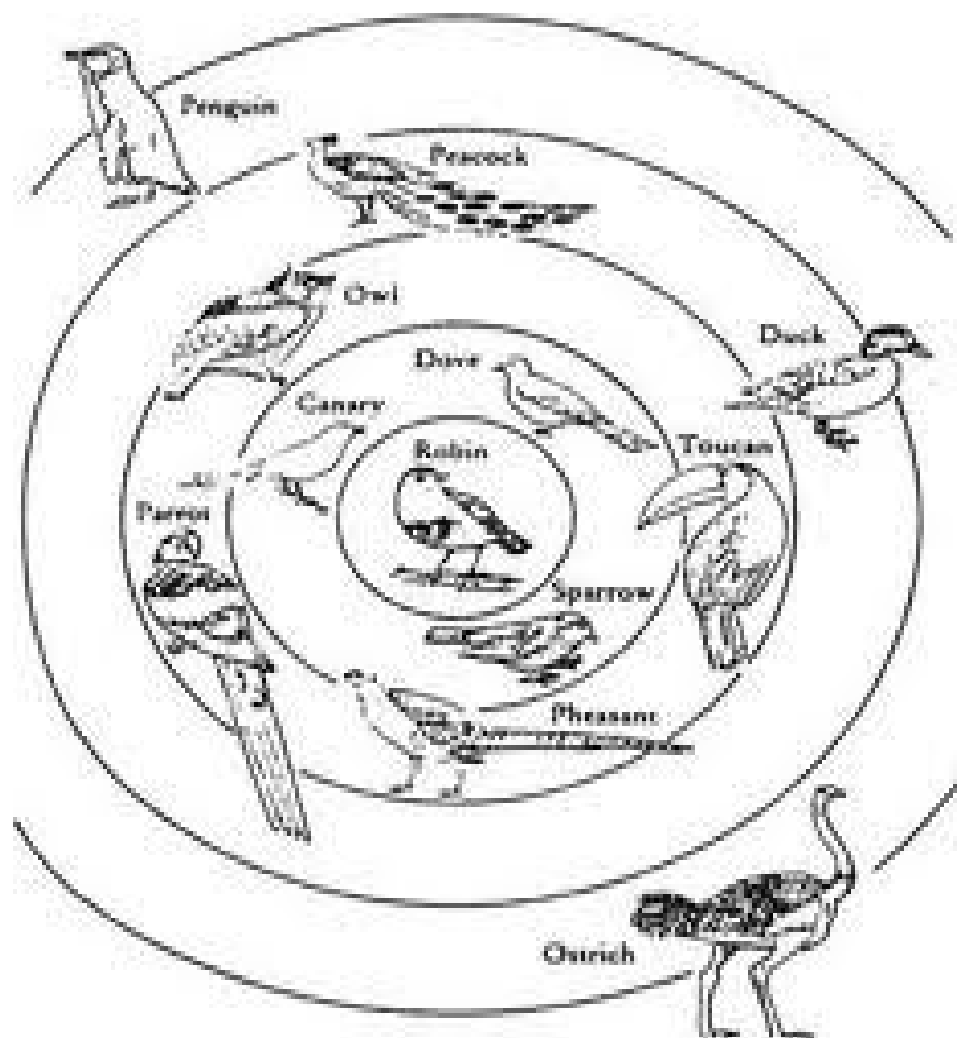
19.01.2016

Nazwy barw – dlaczego warto badać?

- Różne nazwy barw w różnych językach – arbitralność?
 - Czy pojęcia i kategorie językowe są uwarunkowane czynnikami pozajęzykowymi (biologią człowieka, środowisko)?
 - Czy kategorie językowe mają wpływ na postrzeganie rzeczywistości?
- ⇒ "relatywizm językowy" (Benjamin Lee Whorf)
- ⇒ Regier & Kay 2009: "Whorf was half right"

Dziedziny, które badają kategorizację w języku i umyśle

- Semantyka
- Psycholingwistyka
- Neurolingwistyka
- Lingwistyka kognitywna
- Filozofia
- Psychologia
- Kognitywistyka

Kategoria
BIRD w
języku
angielskim:
prototyp i
„niezbyt
dobre”
egzemplarze

(Aitchinson 1994)

Wewnątrz różnicowanie języka

zróżnicowanie	odmiany	dziedzina językoznawstwa
regionalne (geograficzne)	dialekty, gwary (wiejskie)	dialektologia (socjolingwistyka)
społeczne	socjolekty, gwary społeczne, gwary środowiskowe, żargony	socjolingwistyka
funkcjonalne	style funkcjonalne	stylistyka, socjolingwistyka, lingwistyka tekstu
medialne	język mówiony / język pisany	

Zróżnicowanie regionalne: dialekty języka polskiego

- dialekt mazowiecki:
 - mazurzenie (cz -> **capka**, ż -> **zabka**, sz -> **s kos**)
 - twarda wymowa l (*lipa* -> *lypa*, *polytyka*, *dolyna*)
- dialekt małopolski:
 - mazurzenie
 - udźwięcznienie między wyrazami (*brad ojca*, *tag mało*)
 - ch -> k w wygłosu (*na tyk torak*)
- dialekt wielkopolski:
 - nie ma mazurzenia
 - udźwięcznienie między wyrazami
 - labializacja (*głóra*, *kłóza*, *łokno*)
 - dźwięczna wymowa **w** (*swój*, *twardy*, *kwiat*)
- dialekt śląski
 - mazurzenie (w północnej części)
 - ę -> a (*widza ta noga*)
- dialekt kaszubski
 - stwardnienie ś, ź, ć, dź (*sedzec*, *sostra*, *kosc*)
 - k' > c, g' > dź (*taki* > *taci*, *długi* > *dłudzi*)
 - zanik e ruchomego (*domk*, *końc*, *ost*)

zob. też:

<http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl/>

- gwary miejskie
- regionalizm
- dialektyzm

To jest **tytka**, a w niej **pyra**,
to jest **papeć**, a w nim **gira**.
To jest **bimba**, a w niej **wiara**,
a to wszystko to jest gwara.

(Eliza Piotrowska: Szneka z glancem
czyli elementarz gwary poznańskiej)

Zróżnicowanie społeczne języka

Kto mówi? (przynależność nadawcy do takiej czy innej grupy społecznej)

Czynniki:

- wiek
- płeć
- wykształcenie
- zawód
- warstwa, klasa
- zamieszkiwanie
- ...

Jaki czynnik jest najważniejszy dla różnicowania języka polskiego?

Przykładem języka, którego odmiana potoczna jest **różnicowana przede wszystkim na zasadzie stopnia wykształcenia**, może być współczesny **język polski**. W obrębie potocznych odmian tego języka główna różnica zachodzi między **mową ludzi wykształconych** (oraz ich rodzin) a mową osób nie wykształconych, określaną zbiorową nazwą gwar terytorialnych. Potoczna polszczyzna środowisk wykształconych jest **stosunkowo bliska** [...] **książkowym odmianom** języka polskiego, którymi posługują się ci sami ludzie jako odbiorcy, a niekiedy również nadawcy tekstów naukowych czy publicystycznych." (Weinsberg 1983, s. 61)

Ale...

"Współczesna socjologia nie jest jednak zgodna co do zasadności wyodrębniania inteligencji jako odrębnej warstwy społecznej. Obserwacje językoznawcze potwierdzają niejednorodność języka inteligencji. Znaczna jest chociażby różnica między inteligencją o tradycjach rodzinnych a inteligencją w pierwszym pokoleniu."

Łuczyński & Maćkiewicz 1999, s. 73

Zróżnicowanie funkcjonalne języka odmiany / style funkcjonalne

(Łuczyński & Maćkiewicz 1999, s. 70-72)

- styl artystyczny
- styl naukowy
- styl publicystyczny
- styl urzędowy (kancelaryjny)
- język normatywno-dydaktyczny
- styl retoryczny
- styl konwersatoryjny, styl potoczny (?)
- uniwersalna odmiana języka (standardowa)

Norma językowa: pytania

(Łuczyński & Maćkiewicz 1999)

"Wybierając jedną z wielu definicji normy, powiemy, że **norma językowa** to zbiór wszystkich środków danego języka, które dzięki aprobachie społecznej muszą być używane przez wszystkie osoby posługujące się tym językiem, gdyż w przeciwnym wypadku otoczenie może stwierdzić, że "tak nie należy mówić" .,, (Ł&M, 74)

? co to znaczy: tak należy (nie należy) mówić?

? kto ma tę normę reprezentować? co może być wzorem?

Próbuje się szukać wzorca normatywnego w odmianach funkcjonalnych języka. Do niedawna wydawało się, że takiego wzorca dostarcza literatura piękna. Jeszcze dziś mówi się o języku literackim jako o czymś, co jest wzorem dobrej polszczyzny. Jednak rola literatury pięknej i jej wpływ na współczesny język są obecnie mocno ograniczone. Wielcy pisarze przestali być autorytetami w dziedzinie języka, a ich dzieła – wzorcem doskonałego języka. Współcześnie większy wpływ na język wywierają mass media. To język telewizji, radia, czasopism ma dziś chyba największy wpływ na normę językową. Z drugiej strony niektórzy użytkownicy języka mają opory w zaakceptowaniu języka mass mediów jako wzorca, gdyż można tu spotkać wiele rzeczy niepożądanych. Powszechne są przecież narzekania na stan języka w środkach masowej informacji.

co? dlaczego? problem?

Norma językowa: odpowiedź

(Łuczyński & Maćkiewicz 1999)

"Czy jednak trzeba mówić o jednej normie dla całego języka? Byłoby to równoznaczne z nieuznawaniem zróżnicowania języka [...] **Wydaje się, że każda z odmian języka ma prawo do swojej normy.**" (s. 73-4)

"W sumie najrozsądniejszym ujęciem jest **uznanie znacznej wariantowości normy.** W takim ujęciu przyjmuje się, że nie ma takich faktów językowych, które można uznać za bezwzględnie poprawne czy niepoprawne. Każdy przykład użycia języka może być oceniany przez porównanie z jedną z wielu norm."
(s. 74)

Socjolingwistyka

- ogólny przedmiot badania: język(i) w społeczeństwie, społeczne zróżnicowania języka
- "Nazwa utworzona ok. 1950 w USA, ale problematyką, którą dziś się określa jako socjolingwistyczną, zajmowano się już w XIX w., przede wszystkim w postaci badań dialektologicznych." (EJO)
 - William Labov
 - Dell Hymes
 - Joshua Fishman

Socjolingwistyka bada:

- wpływ czynników społecznych na **system językowy** (jak się różni słownictwo, wymowa, gramatyka różnych ludzi w różnych sytuacjach)
- wpływ czynników społecznych na **zachowanie mowne** (style komunikacji, np. kto, kiedy mówi dłużej, szybko; jak słuchają)
- **funkcje odmian** jednego języka w społeczeństwie oraz funkcji różnych języków w społeczeństwach wielojęzycznych
- **status i prestiż** odmian języka oraz różnych języków w danym społeczeństwie

Bibilografia

- Aitchison, Jean. 1994. *Words in the mind. An introduction to the mental lexicon*. Second edition.
- Regier, Terry & Paul Kay. 2009. Language, thought, and color: Whorf was half right. *Trends in Cognitive Sciences* 13.10, 439-446.

